

Interventie

Ouderschap Na Scheiding

Samenvatting

Doelgroep

Kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar van ouders die in een vechtscheiding zijn verwickeld.

Doel

Ouders kunnen op een constructieve wijze met elkaar overleggen en samenwerken in het belang van het kind en de kinderen kunnen onbelast en regelmatig contact hebben met beide ouders.

Aanpak

Ouderschap Na Scheiding is een vorm van scheidingsbemiddeling waarbij ouders via een gestructureerde methodiek geholpen worden op constructieve wijze te overleggen en zij zodoende zorgen dat de kinderen een regelmatig en onbelast contact ervaren met hun beide ouders. De bemiddelaar maakt gebruik van mediationstechnieken, technieken van oplossingsgerichte-, motiverende gespreksvoering en geeft psych0-educatie. Als de ouders weer in een constructief gesprek zijn met elkaar worden de kinderen betrokken in de gesprekken.

Er zijn maximaal 10 gesprekken één keer per twee weken, over een periode van maximaal een half jaar. Begeleide omgang en kindercoaching (KIES) kunnen ingezet worden als parallel lopende trajecten.

Materiaal

Methodiekboek 'Ouderschap Na Scheiding' (Hidding, van de Haar & Mellema, 2015)

Informatiefolders voor ouders en verwijzers

Werkboek voor ouders (in voorbereiding)

Onderbouwing

Het open en chronisch conflict tussen ouders bij en na scheidingen is schadelijk voor de ontwikkeling van kinderen. Ouderschap Na Scheiding helpt ouders de strijd te stoppen, het gezamenlijk ouderschap vorm te geven en op een constructieve wijze te overleggen over en met hun kinderen. Hiermee wordt een grote risicofactor voor de ontwikkeling van kinderen die een scheiding van hun ouders meemaken opgeheven.

Onderzoek

Bij Ouderschap Na Scheiding is met behulp van de inzet van voornamelijk HBO en Universitair geschoolde studenten sinds 2008 een onderzoekslijn uitgewerkt.

Erkenning

Erkend door

Deelcommissie jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie d.d 11-12-2015

Oordeel: Goed onderbouwd

Toelichting:

De doelen, doelgroep en aanpak van Ouderschap na scheiding zijn goed uitgewerkt. Ook is duidelijk onderbouwd waarom de interventie binnen de jeugdhulp thuishoort. De methodiekhandleiding is uitgebreid en zeer toegankelijk geschreven.

De referentie naar dit document is:

Annemarieke van de Haar & Detta Mellema

(14 april 2015). Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Ouderschap Na Scheiding'. Utrecht: Nederlands

1. Probleemomschrijving

1.1 Probleem

De interventie is ontwikkeld voor ouders en kinderen waarbij er sprake is van een vechtscheiding. Van een vechtscheiding wordt gesproken als de scheiding dermate conflictueus verloopt waarbij de ouder het belang van hun kinderen uit het oog verliest (de Kinderombudsman, 2014). De doelgroep wordt gekenmerkt door veel strijd tussen ouders over zakelijke aangelegenheden, hun relatie, maar ook over de kinderen. Naast dat kinderen belast worden met de strijd en heftige emoties die daarmee gepaard gaan is er onenigheid over de omgang.

Het recht op omgang is vastgelegd in artikel 9 van het Internationale Verdrag inzake Rechten van het kind (IVRK, 1989). Het luidt: "Elk kind heeft het recht op te groeien om met beide ouders contact te houden wanneer het van een van een of van beiden gescheiden leeft, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind".

De belangrijkste gevolgen van een scheiding voor kinderen en jongeren zijn op korte termijn volgens Amato (2006):

- Meer externaliserende problemen, zoals agressief gedrag, vandalisme - bij oudere kinderen- delinquent gedrag en meer roken, blowen en drinken;
- Meer geïnternaliseerde problemen, zoals depressieve gevoelens, gevoelens van angst en een laag zelfbeeld;
- Problemen in vriendschapsrelaties;
- Een zwakke band met ouders, vooral met de vader;
- Problemen op school, zoals lage cijfers, concentratieproblemen en spanningen in het contact met leerlingen

De gevolgen van een scheiding duren voort tot in de volwassenheid. De belangrijkste gevolgen zijn (Amato, 2006; Dykstra, 2000):

- Een lager eindniveau van de opleiding;
- Minder inkomen;
- Een groter risico op depressie, inclusief en groter beroep op de hulpverlening;
- Een zwakkere band met ouders;
- Een groter eigen scheidingsrisico.

De gevolgen kunnen in ernst verschillen. Met de meerderheid van de kinderen gaat het na enige tijd weer goed. Maar ongeveer een derde van de kinderen ervaart de genoemde gevolgen in ernstige mate.

Als er sprake is van een vechtscheiding zijn de gevolgen ernstiger voor een kind en heeft dat voor ongeveer 10% van de kinderen specifieke negatieve gevolgen zoals loyaliteitsconflicten, parentificatie, oudervervreemding en ouderverstoting. Dit kan samenhangen met huiselijk geweld en kindermishandeling, soms onder invloed van drank- en drugsgebruik (Spruijt & Kormos 2010).

1.2 Spreiding

Rond de 70.000 kinderen krijgen jaarlijks te maken met een scheiding van hun ouders. Dat betekent dat 1,6 % van de thuiswonende kinderen jaarlijks een scheiding meemaken (Groenhuisen, 2009). Jeugdzorg Nederland schat in dat er jaarlijks 3.500 kinderen knel zitten in een vechtscheiding en op dit moment hebben ongeveer 16.000 kinderen ernstig last van de vechtscheiding van hun ouders (de Kinderombudsman, 2014).

Ongeveer 75% van de kinderen woont direct na de scheiding bij hun moeder. In 6% van de echtscheidingen wonen kinderen bij hun vader. In 20% van de gevallen hebben de ouders na de scheiding co-ouderschap (Spruijt & Kormos, 2010) Van de kinderen bij wie geen sprake is van co-ouderschap ziet 18% hun (uitwonende) ouder helemaal niet meer (De Graaf & Fokkema, 2007).

1.3 Gevolgen

In het algemeen kan gesteld worden dat hoe een kind reageert op een scheiding van zijn ouders verschilt per kind per situatie. Maar verdriet, boosheid en angst spelen altijd een rol. Hoe jonger het kind hoe meer problemen zich via het gedrag zullen uiten. Eet- en slaapproblemen, buikpijn of misselijkheid zijn bekende reacties bij peuters en kleuters. Maar ook een terugval in ontwikkeling, zoals weer bedplassen of duimzuigen komt voor. Jonge kinderen kunnen zich onveilige voelen, en ze denken vaak dat de scheiding hun schuld is. Ze denken dat ze de scheiding weer ongedaan kunnen maken door extra lief te zien. Dit geldt ook voor jonge basisschoolkinderen. Bij oudere kinderen kunnen gevoelens van boosheid overheersen. Pubers kunnen ook flink van streek zijn maar begrijpen beter wat een scheiding inhoudt. Lastig voor hen is de fase waar ze inzitten, ze zouden zich los moeten maken van thuis. Nu twijfelen ze wat ze moeten doen. Sommigen zoeken afleiding thuis, anderen nemen juist taken van de afwezige ouder over (Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, 2009).

In het algemeen kan worden geconcludeerd dat alle leeftijdsgroepen negatieve effecten van scheiding vertonen. Soms wordt

er een verband gevonden tussen de leeftijd tijdens de scheiding en een bepaald specifiek gevolg. De leeftijd van het kind ten tijde van de scheiding hangt bijvoorbeeld niet samen met de kans op het optreden van psychosociale problemen, maar is wel van belang bij de verwerking van de scheiding. Kinderen van 5 tot 11 jaar ontwikkelen vaker een depressieve stoornis dan jongere kinderen (Treffers e.a., 1999, Woodward e.a., 2000) constateerden dat leeftijd van het kind tijdens de scheiding samenhangt met binding aan de ouders later: hoe jonger hoe minder binding.

Wanneer er niet wordt ingegrepen zijn de gevolgen van een vechtscheiding groot voor kinderen. Naast de verhoogde kans op problemen later in het leven van het kind, zoals delinquentie, agressief gedrag, laag zelfbeeld, depressieve gevolgen en problemen met vriendschapsrelaties (Amato 2006), is er ook een aantal problemen die direct (of op korte termijn) zichtbaar zijn.

Dat zijn:

. Loyaliteitsconflicten

Loyaliteit is de vanzelfsprekende verbondenheid tussen ouders en kinderen die ontstaat bij de geboorte. Doordat het kind zijn bestaan te danken heeft aan beide ouders kan het kind niet anders dan loyaal zijn aan hen beiden (Rand, 1997; Gardner, 2002). In een vechtscheiding worden kinderen bedoeld of onbedoeld gedwongen om te moeten kiezen tussen ouders en ontstaat er een innerlijk conflict. In veel gevallen zijn kinderen bang dat ze een van de ouders verdriet of tekort doen. Het kan leiden tot ernstige problemen bij het kind met als gevolg dat het kind zich onttrekt aan loyaliteitsconflicten door de kant te kiezen van de verzorgende ouder (Gardner, 2002)

. Parentificatie

Met parentificatie wordt bedoeld dat het kind - bewust of onbewust - een ouderrol krijgt toebedeeld. In scheidingssituaties krijgt een kind vaak de rol van een volwassene, omdat ouders op ze leunen, of hen betrekken in hun ruzies. Kinderen nemen ongewild verantwoordelijkheid op zich die ouders zelf dienen te dragen (Mac Gillavry, 2002). Parentificatie is erg schadelijk voor een kind. Een kind heeft het nodig kind te kunnen zijn en niet te worden belast met zaken en problemen die nog niet passend zijn in de ontwikkelingsfase.

. Nauwelijks of geen contact meer met de andere ouder (PAS)

Een bron van problemen voor kinderen van gescheiden ouders is het niet (of bijna niet) meer zien van de andere ouder. Dit kan grote gevolgen hebben voor een kind. Van de scheidingskinderen heeft 15% binnen een jaar geen contact meer met de uitwonende ouders (Spruijt & Kormos, 2010). In scheidingen kan het kind gedwongen worden door de ouder bij wie het kind woont, om tegen de andere ouder te kiezen. In het uiterste geval kan dit leiden tot het Parental Alienation Syndrome (PAS) (Gardner, 2002). Kinderen met PAS houden afstand tot de ouder, gedragen zich minachtend en hebben duidelijk voor de andere ouder gekozen.

De Kinderombudsman (2014) concludeert dat een vechtscheiding kan leiden tot ernstige ontwikkelingsbedreiging en emotionele verwaarlozing van kinderen en dit dan ook gezien moet worden als een vorm van kindermishandeling.

2. Beschrijving interventie

2.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar van ouders die in een vechtscheiding zijn verwickeld.

Intermediaire doelgroep

- . De ouders die gescheiden zijn en voortdurende conflicten hebben waardoor zij verminderd in staat zijn zorg te dragen voor het kind, en diens belang goed voor ogen te houden.
- . De partners van ouders, stiefouders of familieleden die een ondersteunende rol kunnen spelen in het tot stand brengen van een goed ouderlijk overleg en zorgafspraken.

Selectie van doelgroepen

Ouderschap Na Scheiding kan worden ingezet na een:

- Beschikking van de Rechtbank : Er loopt een rechtszaak en de rechter verzoekt ouders, voordat hij een uitspraak doet, eerst aan het traject Ouderschap Na Scheiding deel te nemen. Dit komt voor als ouders een zaak over omgang of gezag tegen elkaar aanspannen. Het kan ook voortvloeien uit een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming.
- Een toewijzingsbesluit van een gemandateerde professional (bijvoorbeeld vanuit het Centrum voor Jeugd en Gezin)
- Een toewijzingsbesluit van een gezinsvoogd
- Een verwijzing van een huisarts/medisch specialist/jeugdarts

Ook biedt Elker de mogelijkheid voor ouders om particulier deel te nemen aan een vorm van hulp bij Hulp bij Scheiding, waaronder Ouderschap Na Scheiding. Ouders betalen dan zelf het traject.

Voor Ouderschap Na Scheiding gelden de volgende indicatie-criteria:

- . Kinderen hebben geen onbelast contact met beide ouders.
- . Vanuit rechtbank, gemeentelijke voorziening of advocaat van één van de ouders wordt een 'dringend dan wel dwingend' advies gegeven aan de ouders om tot omgang te komen.
- . Eerdere pogingen zowel op eigen initiatief van ouders als door inzet van al dan niet geïndiceerde hulpverlening om de conflicten tussen de ouders te verminderen hebben niet of nauwelijks effect gehad.
- . De ouders of één van de ouders is/zijn beperkt gemotiveerd, om hulpverlening met betrekking tot de omgangsregeling te accepteren.
- . Kinderen hoeven (nog) geen problemen te laten zien. Zij bevinden zich echter wel in een situatie waarin sprake is van gestagneerde omgang en strijd tussen de ouders en lopen in die zin een verhoogd risico op het ontwikkelen van zowel internaliserende als externaliserende problemen.
- . De omgangsregeling is gestopt door één van de ouders, of wordt nauwelijks tot niet uitgevoerd of gaat gepaard met heftige conflicten tussen de ouders (waarvan het kind getuige is).

Voor Ouderschap Na Scheiding gelden de volgende contra-indicaties. Er kan niet gestart worden indien:

- . er een geschat risico is (met behulp van de LIRIK en geschat risico aan de hand van het aanmeldformulier, zie methodiekhandleiding Ouderschap Na Scheiding) op blijvende en/of niet hanteerbare onveiligheid van kind en/of hulpverleners;
- . er sprake is van ernstige psychiatrische problemen bij (één van) de ouders, waardoor niet aan de doelstelling van Ouderschap Na Scheiding gewerkt kan worden;
- . er sprake is van ernstige verslavingsproblematiek bij (één van) de ouders, waardoor niet aan de doelstelling van Ouderschap Na Scheiding gewerkt kan worden;
- . er sprake is van ernstige verstandelijke beperking bij (één van) de ouders, waardoor niet aan de doelen gewerkt kan worden;
- . er sprake is van lopende (niet aangehouden) rechtszaken over omgang of gezag;
- . er sprake is van een lopend onderzoek bij de zedenpolitie.

2.2 Doel

Hoofddoel

Ouders kunnen op een constructieve wijze met elkaar overleggen en samenwerken in het belang van het kind. Ouders komen tot gezamenlijke afspraken zodat de kinderen onbelast en regelmatig contact hebben met beide ouders.

Toelichting op het hoofddoel

Met 'constructieve wijze en samenwerken' wordt bedoeld dat ouders met respect met elkaar een dialoog/overleg aangaan, om het inhoudelijk met elkaar eens te worden over omgang en andere belangrijke zaken ten aanzien van de kinderen.

Met 'het belang van het kind' wordt de ontwikkeling van het kind centraal gesteld. 'Het belang van het kind' is een veelgebruikte term in het personen- en familierecht dat lastig is te definiëren. De psychologen Heiner en Bartels hebben in 1989 een invulling gegeven aan 'het belang van het kind'. Zij omschrijven twaalf ontwikkelingsvoorwaarden, namelijk: adequate verzorging; een veilige fysieke omgeving; continuïteit en stabiliteit; interesse; respect; geborgenheid; steun en begrip; een ondersteunende flexibele structuur; veiligheid; adequate voorbeelden; educatie; omgang met leeftijdgenoten in gevarieerde situaties; kennis over en contact met het eigen verleden. In 2006 concludeerden Kalverboer & Zijlstra (2006) dat deze voorwaarden voor ontwikkeling bij een kind nog steeds bruikbaar zijn.

De Kinderombudsman (2014) onderscheidt interventies die gericht zijn op strijd voorkomen, strijd signaleren, strijd stoppen en schade beperken in aansluiting op de aanpak kindermishandeling 'Kinderen Veilig' van de Rijksoverheid. Ouderschap Na Scheiding richt zich op het stoppen van de strijd en het beperken van de schade.

Subdoelen

Subdoelen gericht op ouders:

- . Ouders kunnen met elkaar overleggen vanuit hun rol als ouders (en niet als ex-partner).
- . Ouders praten in aanwezigheid van de kinderen op een rustige manier met elkaar.
- . Ouders maken afspraken over zorg en omgang met daarin belang van het kind centraal gesteld.

Subdoelen gericht op relatie ouder en kind:

- . Ouders weten wat de gevolgen van een vechtscheiding zijn voor kinderen.

- . Ouders weten wat hun kind wenst en nodig heeft van hen als ouders na de scheiding.
- . Kinderen mogen contact hebben met beide ouders en mogen over beide ouders (positief) praten.

2.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het traject kent een gestructureerde gefaseerde opbouw. Er worden maximaal 10 gesprekken gevoerd. Gesprekken vinden in de regel 1 keer per twee weken plaats. Een traject duurt gemiddeld 4 tot 6 maanden.

Het traject van Ouderschap Na Scheiding kan parallel lopen met een begeleide omgang in het omgangscentrum of kindercoaching (KIES).

Ouderschap Na Scheiding bestaat uit drie fases: de startfase, de aanpassingsfase en de groeifase.

Verloop van het traject:

Startfase:

Er wordt gestart met een individueel gesprek met beide ouders. Ouders kunnen een vertrouwenspersoon meenemen bij dit eerste gesprek. De nadruk ligt op kennismaking, het opbouwen van een werkrelatie en het uitleggen van het traject. Er wordt uitgelegd hoe kinderen betrokken worden bij het traject. In het eerste gesprek met beide ouders worden er afspraken gemaakt en wordt het hulpverleningsplan opgesteld. Ook vinden er één of twee gesprekken plaats waarin ouders de ruimte krijgen hun beleving van de scheiding en het ouderschap aan elkaar te vertellen, het zogenaamde eigenverhaal-gesprek.

Duur: twee of drie gesprekken, waarvan de eerste het intakegesprek (1 uur), en daarna het eigenverhaal-gesprek (eventueel 2) van 1,5 uur.

Aanpassingsfase:

Onderzocht wordt of ouders (al) in staat zijn om een streep onder het verleden te trekken. Ouders kunnen dan een volgende stap maken en gaan dan met behulp van de bemiddelaar hun emotionele blokkades in de communicatie in kaart brengen. Tevens krijgen ouders psycho-educatie. In deze fase wordt, na toestemming van ouders, contact met het kind opgenomen en wordt het kind betrokken bij het traject indien het kind ouder is dan zeven jaar. De wensen en ideeën van het kind worden in kaart gebracht en gepresenteerd aan ouders.

Duur: twee tot drie gesprekken van 1,5 uur

Groeifase:

In deze laatste fase worden er oplossingen bedacht die de blokkades in de communicatie tussen ouders kunnen opheffen. Ouders oefenen hiermee in deze periode en ze maken een plan die terugval moet voorkomen. Er vindt een eindgesprek plaats waar mogelijk de kinderen uitgenodigd worden zodat ouders hen kunnen informeren over de gemaakte afspraken.

Duur: drie tot vier gesprekken van 1,5 uur

Locatie en uitvoerders

De interventie wordt uitgevoerd bij Elker Jeugd- en Opvoedhulp in de regio Groningen. Elker is een organisatie voor Jeugdhulpverlening met veel verschillende hulpvormen voor kinderen en hun ouders zoals daghulp, 24-uurs zorg, crisis hulpverlening, en ambulante jeugd en gezinshulp. Er zijn zeven HBO+ (SPH, MW + post-HBO IAG, systeemtherapie of (familie)mediation) opgeleide gespreksbegeleiders waarvan er vier medewerkers ook de opleiding tot mediator hebben genoten die de hulp uitvoeren.

Tevens wordt de interventie bij Accare in Drenthe door twee Elker getrainde medewerkers uitgevoerd. Accare biedt specialistische hulp voor kinderen en jongeren met psychische problemen.

Voor het parallelle aanbod zijn vier getrainde KIES-coaches beschikbaar, en vier getrainde omgangsbegeleiders.

Inhoud van de interventie

Fasering, werkwijze en gesprekken

De methodiek Ouderschap Na Scheiding is opgebouwd uit verschillende fasen. Elke fase vraagt om zijn eigen handelingen en afgebakende tijdsduur. De methodiek Ouderschap Na Scheiding bestaat uit maximaal 10 gesprekken van gemiddeld één tot anderhalf uur. De eerste twee (individuele) gesprekken vinden binnen één week plaats en de overige (gezamenlijke)

gesprekken zijn om de twee weken. De gesprekken vinden plaats op een neutrale locatie van de zorgaanbieder. De methodiek Ouderschap Na Scheiding bestaat uit drie fasen, de startfase, de aanpassingsfase en de groeifase.

Tijdens de startfase richt de interventie zich op het in gesprek komen met elkaar als ouders op een manier die voor beiden hanteerbaar en constructief is.

Tijdens de aanpassingsfase brengen ouders in kaart wat hen als ouders op dat moment in de weg staat om met elkaar te kunnen overleggen over de kinderen en afspraken te maken over zorg en omgang.

Tijdens de groeifase vinden ouders oplossingen die ouderlijk overleg mogelijk maken en maken ouders een plan om te voorkomen dat het in de toekomst opnieuw uit de hand loopt.

Fase 1: Startfase

Beoordeling aanmelding

De startfase begint met het lezen en beoordelen van de aanmelding door de intake coördinator van Elker. Er wordt een beeld verkregen van de problematiek, de mogelijkheden en eventuele risico's. Indien nodig vindt er overleg plaats met de gedragswetenschapper of is er telefonisch contact met de verwijzer voor vragen en/of aanvullende informatie.

Telefonisch contact om een afspraak te maken

Wanneer de bemiddelaar van Ouderschap Na Scheiding een aanmelding heeft ontvangen wordt er telefonisch contact opgenomen met de desbetreffende ouders om een afspraak te maken voor het eerste individuele gesprek.

Individueel gesprek

In de startfase vindt er één individueel gesprek met de ene ouders en één gesprek met de andere ouder plaats.

Persoonlijk verhaal

Ouders kunnen een vertrouwenspersoon meenemen. Dit kan bijvoorbeeld een familielid, een nieuwe partner of een hulpverlener zijn. Als er een ondertoezichtstelling (OTS) is, dan is het eerste gesprek met de ouder en de gezinsvoogd samen. In het individuele gesprek kan de ouder zijn persoonlijke verhaal doen: hoe kijkt de ouder aan tegen de situatie of tegen de ontstane problemen en wat is de veroorzaker daarvan? Risico's worden in kaart gebracht met behulp van het aanmeldformulier Ouderschap Na Scheiding. Indien er matige of ernstige zorgen zijn ten aanzien van de veiligheid zal er intern overleg worden gevoerd met de gedragswetenschapper.

Informatievoorziening & gespreksafspraken.

Er wordt informatie gegeven over het traject Ouderschap Na Scheiding en de werkwijze wordt uitgelegd. Zo wordt de gespreksafspraken kaart geïntroduceerd, een kaart waarop de afspraken staan die helpen om tot respectvol overleg te komen. Voorbeelden van de afspraken zijn: spreek rustig, spreek vanuit de ouderrol, zet het belang van de kinderen boven het eigen belang, spreek vanuit de eigen behoefte, voorstellen of wensen en laat verwijten achterwege. Gedurende het traject kan deze kaart erbij worden gepakt indien nodig. In de meeste spreekkamers hangt ook een poster met deze gespreksafspraken. Ook wordt de verwerkingskromme-kaart (zie methodiekhandleiding, 2015) geïntroduceerd en uitgelegd tijdens het eerste gesprek. Deze is gebaseerd op de stadia van rouw, beschreven door Kübler-Ross & Kessler (2014). Het is een hulpmiddel om het (emotionele) traject te visualiseren. Ouders krijgen ze inzicht dat gedurende het traject negatieve gevoelens mogelijk eerst worden versterkt, maar vervolgens zal er ook een stijgende lijn merkbaar zijn als ouders verderop in het traject zijn. Dat is dan ook de reden dat gevraagd wordt aan ouders om minimaal drie gesprekken te voeren. Dan zal er aan het einde van het derde gezamenlijke gesprek een evaluatiemoment zijn en indien er onvoldoende resultaat wordt bereikt of dat het traject niet aan de verwachtingen voldoet kan besloten worden het traject te stoppen. De verwerkingskromme-kaart kan het hele traject benut worden. Het is tevens een hulpmiddel waarmee ouders kunnen aangeven hoe ze zich voelen en kunnen aanwijzen waar ze zich bevinden in de curve.

Ouders wordt uitgelegd hoe en waarom kinderen betrokken zullen worden bij het traject. Als de eerste fase is afgesloten zullen de kinderen (ouder dan 7 jaar) worden uitgenodigd voor een gesprek. Aan de ouders wordt al wel gevraagd om de kinderen op de hoogte te stellen van het traject en dat ze uitgenodigd zullen worden. Ook mag het kind contact opnemen met de bemiddelaar als hij/zij dat wil.

Het hulpverleningsplan wordt ondertekend in het eerste gesprek waarin de doelen van het traject in zijn beschreven en gemaakte afspraken in worden vastgelegd.

Bemiddelaar

De trajecten worden begeleid door één bemiddelaar. Daar kan echter vanaf worden geweken indien er bijvoorbeeld sprake is van dreigende agressie, persoonlijkheidsproblematiek, ontevredenheid van een ouder over het traject of een andere reden die maken dat het een complex traject is. Een tweede bemiddelaar wordt dan toegevoegd. Er is dan wel sprake van een duidelijke rolverdeling. De (eerste) bemiddelaar zal het gesprek voeren, waarbij de tweede bemiddelaar notuleert. Aan het einde van het

gesprek krijgt de notulist de gelegenheid om zijn observaties en complimenten te delen met ouders.

Het werken met ouders die zo in strijd zijn met elkaar vergt incasseringsvermogen van de bemiddelaar en controle over zijn eigen emoties. Een bemiddelaar zal goed moeten luisteren en rust uitstralen. Daarnaast is de bemiddelaar gericht op het hoe en wat partijen doen in plaats van te luisteren naar wat ze zeggen. Neutraal zijn is niet mogelijk gedurende een traject, beter is om te spreken van meerzijdige partijdigheid waarbij de bemiddelaar steeds de gelijkwaardigheid bewaakt tussen de ouders.

Hulpverleningstechnieken

Gedurende het eerste gesprek maar ook verder in het traject wordt gebruik gemaakt van oplossingsgerichte technieken. Met behulp van schaalvragen kan een inschatting worden gemaakt hoe gemotiveerd ouders zijn. Ook is belangrijk om ouders te complimenteren, bijvoorbeeld met de eerste stap die ze gezet hebben om te starten met het traject. Ook wordt gekeken naar situaties die al (enigszins) goed zijn gegaan. Zo kunnen aanwezige krachten versterkt worden in plaats van het bestrijden van problemen.

De bemiddelaar heeft oog voor de context van ouders en kinderen. Er wordt direct gewerkt met ouders maar er zijn ook andere belangrijke personen zoals grootouders en partners die kunnen worden betrokken in de gesprekken. Met ouders wordt gezocht naar hulpbronnen. Gevraagd wordt aan ouders om na te denken wie in hun omgeving hen kan steunen, waar ze bijvoorbeeld terecht kunnen met vragen of wanneer ze behoefte hebben aan een luisterend oor.

De bemiddelaar gaat uit van een ouderlijk besef en verantwoordelijk zijn van ouders (Pas, 1999). Hij vertrouwt erop dat ouders zelf kunnen beslissen wat wel en niet goed is voor henzelf en hun kind.

Naast oplossingsgerichte technieken die onder andere worden gebruikt om een werkrelatie op te bouwen spelen motiverende gesprekstechnieken ook een rol. Zoals een empathische evocatieve houding, waarbij de bemiddelaar begrip toont zal en vragen stelt die de wijsheid en kennis van ouders zelf activeert. Dit zal ertoe leiden dat ouders zich meer gehoord en betrokken voelen bij het traject en daarmee meer verantwoordelijkheid nemen en hun afspraken nakomen.

Eigenverhaal-gesprek

Er vinden één of twee eigenverhaal-gesprekken plaats.

Opbouw en doel

Het eerste gezamenlijke gesprek is het zogeheten eigenverhaal-gesprek. Gescheiden mensen hebben een eigen parallele beleving van hetgeen gebeurd is en hebben daar vaak niet meer met elkaar over kunnen spreken door verwijdering van elkaar en de boosheid en pijn die door de scheiding is ontstaan. Dit kan hebben bijgedragen aan een negatieve beeldvorming en misverstanden. Door hier over met elkaar uit te wisselen kunnen ouders elkaar vertellen wat ze hebben meegemaakt en wat ze ervan vinden zonder elkaar te onderbreken. Op deze wijze wordt de negatieve feedbackcirkel in de communicatie doorbroken. De ouders zullen om de beurt drie à vijf minuten, zonder elkaar in de rede te vallen starten spreken en luisteren. Na het om de beurt spreken worden ouders uitgenodigd een aantal positieve dingen over elkaar te benoemen. Dit kan zijn als mens, ouder of partner. Het uitgangspunt daarbij is dat er positieve overwegingen zijn geweest op basis waarvan ouders een relatie zijn aangegaan, deze hebben laten voortduren en er kinderen zijn geboren. Deze positieve overwegingen kunnen zijn ondergesneeuwd door de strijd die er door en/of na de scheiding is ontstaan. Het om de beurt spreken zorgt ervoor dat er dat ouders de strijd los kunnen laten en er ruimte ontstaat om over de belangen van de kinderen te praten en afspraken te maken (Mac Gillavry, 2002). De bemiddelaar legt uit aan ouders dat het niet gaat om het krijgen van begrip of het krijgen van gelijk maar het gaat om het kennen van elkaars beleving. Gedurende het traject wordt gebruik gemaakt van metaforen. De metafoor van de rijdende trein kan hier gebruikt worden. Twee mensen zitten tegenover elkaar in een rijdende trein waarbij ze zouden kunnen strijden over of ze voor- of achteruit rijden en allebei gelijk hebben.

Meestal vindt deze uitwisseling plaats in één gesprek. Mocht één gesprek niet voldoende zijn dan is er ruimte om nog een gesprek hieraan te wijden.

Communicatie

De wijze van gespreksvoering tussen ouders is een belangrijke rode draad. Ouders wordt geleerd om te communiceren als ouders in plaats van als ex-partners op constructieve wijze. Ouders krijgen na de eigenverhaal-gesprekken een document waarin staat uitgelegd wat bedoeld wordt met oudertaal en strijdtal. Voorbeelden van strijdtal zijn; verwijten, beschuldigingen, eisen stellen, dwingend taalgebruik, afwijzende non-verbale communicatie.

Het gaan gebruiken van de oudertaal is: spreken vanuit de eigen beleving, vragen stellen, voorstellen doen, wensen uiten, belang van het kind inbrengen, investeren in een goede sfeer met non-verbale communicatie. Zinnen beginnen met 'ik' in plaats van 'jij' is een voorbeeld van een richtlijn die de bemiddelaar ouders uitlegt. Bijvoorbeeld; "Jij hebt mij bedrogen en in de steek gelaten" wordt "Ik heb me bedrogen en in de steek gelaten gevoeld." Ouders worden gedurende het traject voortdurend uitgenodigd oudertaal te gebruiken, door bijvoorbeeld te vragen aan het begin van elk gesprek welk punt uit de lijst van oudertaal ouders dit gesprek extra aandacht willen geven wat betreft zichzelf. De bemiddelaar coacht ouders hierop gedurende het gesprek.

Hulpverleningstechnieken

Bij alle gezamenlijke gesprekken spelen technieken uit de mediation een belangrijke rol. De bemiddelaar zal tijdens de gesprekken de gelijkwaardigheid tussen de partijen moeten bewaken en zijn gevoelens doorlopend moeten analyseren op hun herkomst en op vooroordelen. De grondhouding die daar het best bij past is die van meerzijdige partijdigheid. Primair kenmerk is dat de belangen van beide partijen tegelijkertijd behartigd worden. De bemiddelaar begeleidt de onderhandelingen tussen ouders om zo tot oplossingen te komen waar beide ouders achter staan. De gezamenlijke gesprekken en het benadrukken van het belang van het kind helpen de meerzijdigheid vast te houden.

Fase 2: Aanpassingsfase

Deze fase volgt nadat de eigenverhaal-gesprekken zijn afgrond en ouders een streep willen trekken onder het verleden. Zij zullen elkaar niet meer aanspreken in hun ex-partnerrol maar vanaf nu als collega-ouder. Dit is de fase waarin oplossingen bedacht gaan worden om de blokkades in de communicatie op te heffen. Er vinden twee of drie gesprekken plaats in deze fase.

Het trekken van de streep onder de strijd

Ouders worden na het uitwisselen van hun eigen verhaal uitgenodigd een streep te zetten onder het strijden. Dit houdt in dat zij, om met een narratief te spreken, het oude hoofdstuk afsluiten en samen een nieuw hoofdstuk betreffende hun gezamenlijk ouderschap gaan schrijven.

Er worden drie vragen aan ouders gesteld:

- Willen jullie het traject vervolgen in de ouderrol waarbij het belang van het kind de leidraad is?
- Willen jullie oefenen met de gespreksafspraken die kunnen helpen het ouderlijk overleg soepel en constructief te laten verlopen?
- Willen jullie een streep trekken onder het verleden en de blik richten op het nu en de toekomst van de kinderen?

Als ouders de vragen met ja beantwoorden wordt de volgende stap in het traject gezet. Indien dit niet het geval is kan er een stap terug gedaan worden in het proces en wordt nagegaan of één van de, of beide ouders eerst nog meer willen uitwissen ten aanzien van hun eigen verhaal. Ook kan het zijn dat het traject gestopt wordt omdat één van de ouders (nog) niet in staat is zijn te stoppen met strijden. Ouders kunnen op een later moment opnieuw aangemeld worden.

Als de streep is getrokken worden er gespreksafspraken gemaakt. De voorbeelden van de oudertaal versus strijdtal staan op papier die aan ouders wordt uitgereikt en er wordt gewezen op de poster die aan de muur hangt waarop ook deze afspraken op staan. Ouders wordt gevraagd wat zij nog meer belangrijk vinden hoe ze met elkaar in gesprek willen gaan. Dit leidt bijvoorbeeld tot een vraag van een ouder aan de andere ouder: "Zou je niet zo willen zuchten als ik een vraag stel?" Of "Zou je me uit willen laten praten?"

Bij elke gesprek wordt aan ouders gevraagd voor welke gespreksafpraak ze extra aandacht willen, zowel van zichzelf als van de ander. Zo kan er bewuster worden geoefend en kunnen oude patronen worden losgelaten. Ook wordt er geïnventariseerd of er behoefte is aan het maken van afspraken over zich aandienende kwesties zoals vakantieverdeling of omgangsafspraken. Belangrijk is dat de bemiddelaar naast het tonen van empathie ouders steeds weer wijst op hun eigen verantwoordelijkheid.

Onderzoeken en exploreren van blokkades

Blokkades worden gezien als emotionele reacties op gedrag en situaties die ouderlijke overleg in de weg staan. Zolang er geen aandacht is voor de blokkades en deze niet worden opgelost zal ouderlijk overleg lastig blijven en de strijd weer kunnen oplaaien.

De vraag die aan de ouder door de bemiddelaar gesteld wordt is: "Wat staat je in de weg bij het overleg met de andere ouder, wat maakt het overleggen lastig voor jou?" De middelaar interviewt ouders om de beurt en zorgt dat beide ouders ongeveer evenveel spreektijd hebben. De bemiddelaar helpt ouders deze zogenaamde blokkades tijdens de gesprekken kernachtig te verwoorden en op een rij te zetten van minst belemmerend naar meest belemmerend. Het stellen van schaalvragen kan hierbij helpend zijn. Belangrijk is dat de verantwoordelijkheid bij de ouders blijft. De bemiddelaar zal dan ook hier een neutrale houding aannemen en niet in discussie gaan over de inhoud van de blokkades. De bemiddelaar heeft een ondersteunde rol in het verwoorden en formuleren.

Als alle blokkades in kaart zijn gebracht en opgeschreven start de volgende fase. Een voorbeeld van een blokkade zou kunnen zijn: "Het maakt me kwaad dat vader zich in de mails en telefoongesprekken zo dwingend en eisend opstelt. Het maakt dat ik vader ga negeren omdat ik me niet meer wil laten commanderen". De blokkade van vader zou kunnen zijn: "Het maakt me kwaad dat moeder mij niet op de hoogte stelt van wat er met de kinderen gebeurt. Het maakt dat ik veel mails ga sturen en vaak ga bellen, omdat ik wil dat ze me antwoord geeft".

Achter elk punt van strijd schuilt een belang en behoefte. Blokkades in de communicatie zijn vaak complementair. Door de blokkades in kaart te brengen wordt het belang en het aandeel van beide ouders los van elkaar inzichtelijk gemaakt.

De volgende stap die gezet wordt in de volgende fase is het uitnodigen van ouders hun wensen te verwoorden die horen bij de respectievelijk blokkades en zo één voor één tot oplossingen te komen hiervoor.

Psycho-educatie

De bemiddelaar brengt zijn deskundigheid in over wat relevant is op dat moment in het gesprek voor kind en ouders wat betreft de scheiding, opvoeding en ontwikkeling van het kind in scheidingsituaties, en helpend is bij het herinrichten van het gezamenlijk ouderschap. Er wordt uitleg gegeven over de gevolgen van de scheiding voor kinderen en wat loyaliteit betekent. Met behulp van het tekenen van triades (Pont, 2005) kan uitgelegd worden hoe kinderen in de knel kunnen komen te zitten. De triade maakt helder in welke posities ouders en kinderen zitten en welke functies en rollen ze voor elkaar hebben.

De kinderen betrekken

Als de startfase voorbij is, en ouders constructief met elkaar in gesprek kunnen in de aanpassingsfase kunnen de kinderen betrokken worden. Ook al is over een aantal zaken nog geen overeenstemming bereikt, zij ervaren de mogelijkheid en de bereidheid tot afspraken te komen.

In principe kan dit met kinderen vanaf ongeveer 7 jaar, en hangt het af van de ontwikkeling van het kind en de inschatting van ouders hierover. Het uitgangspunt is dat het voor de kinderen als veilig wordt ervaren, en als mogelijkheid te kunnen zeggen wat ze graag willen en wensen.

Tijdens het intakegesprek is uitgelegd hoe kinderen betrokken worden binnen Ouderschap Na Scheiding. Uitgelegd wordt dat het belangrijk is om inzicht te krijgen hoe het kind het ouderlijk conflict beleeft en ook om na te gaan wat het kind wil. De bemiddelaar vertelt de ouders van tevoren dat het soms verleidelijk is om het kind te coachen in datgene wat hij/zij tijdens het gesprek moet vertellen, maar dat dit stress oplevert bij het kind en daarom worden ouders verzocht dit niet te doen.

De ouders en kinderen komen naar de afspraak toe. Deze begint gezamenlijk. De gespreksbegeleider legt uit aan ouders en het kind uit wat de bedoeling is. Vervolgens gaat de bemiddelaar met het kind in gesprek. Gesprekvoering zoals Martine Delfos (2014) beschrijft is een belangrijke leidraad. Zo wordt er aandacht besteed aan het doel van het gesprek en uitgelegd hoe er met informatie van het kind wordt omgegaan. De bemiddelaar probeert het kind zoveel mogelijk op zijn gemak te stellen en bijvoorbeeld tijdens gesprek bemoedigend te knikken. Moeilijke onderwerpen zal de bemiddelaar ter sprake brengen. Kinderen zullen vaak uit zichzelf niet beginnen hierover te praten. Er wordt rekening gehouden met de spanningsboog van kinderen. Belangrijk is dat de bemiddelaar zich meerzijdig partijdig opstelt en op neutrale wijze over de ouders praat.

Werkvormen die gebruikt worden tijdens de gesprekken zijn "Drie Huizen", afkomstig uit Signs Of Safety (Vogel en Wiggerink 2014). Middels tekenen of beschrijven worden zo de goede dingen, de zorgen en de wensen voor de toekomst van het kind in kaart gebracht. De bemiddelaar helpt middels het stellen van vragen om de tekening te vullen. Soms maken oudere kinderen een videoboodschap of schrijven ze een brief voor hun ouders. Ook in dit geval bestaat de boodschap uit de beleving van het kind en diens wensen voor de ouders.

Na het gesprek met het kind worden de ouders uitgenodigd weer terug te komen in de gesprekskamer. De tekening, brief of video wordt aan de ouders gepresenteerd. Aan de ouders wordt gevraagd niet direct te reageren maar eerst te luisteren. Vervolgens kunnen ouders vragen stellen over de wensen van de kinderen maar ze gaan er niet over in discussie. Als ouders duidelijk hebben wat de wensen zijn vertellen ze de kinderen dat ze er samen over gaan overleggen de kinderen zullen laten weten wat daar uit is gekomen.

Kinderen jonger dan 7 jaar worden op een indirecte manier betrokken. Ouders worden bevroegd naar de situatie en daarnaast krijgen ze psycho-educatie, met als doel om ouders inzicht te geven in de gevolgen van een scheiding. Middels vragen stellen wordt de situatie in kaart gevraagd. Vragen die bijvoorbeeld aan de orde komen zijn: Hoe gaat het met het kind, wat is er veranderd voor het kind sinds de scheiding? Is er gedrag waar ouders zich zorgen over maken? Zijn er mensen in de omgeving die zich zorgen maken over het kind?

Er wordt met ouders toegewerkt naar zorg- en omgangsafspraken waarbij rekening wordt gehouden met de behoeftes van het kind.

Fase 3: Groeifase

Er is inmiddels groei te zien in het ouderlijk overleg, in het vertrouwen en de bereidheid om elkaar tegemoet te komen als ouders. Maar er is ook aandacht voor terugval. Er zullen zich nieuwe situaties voordoen die ervoor zorgen dat er strijd of onenigheid ontstaat. Ouders zullen in deze fase ook leren hoe om te gaan met deze situaties en te voorkomen dat er een escalerend conflict ontstaat. Er vinden drie tot vier gesprekken plaats in deze fase.

Oplossingen zoeken voor blokkades en daar afspraken over maken

Na de blokkadegesprekken wordt er per blokkade gezocht naar oplossingen. Ouders geven aan welke blokkade ze als het minst en meest belemmerend ervaren. De ervaring leert dat het het beste werkt om te beginnen met de minst belemmerende blokkade. Schaalvragen kunnen hierbij helpend zijn. Door met de minder moeilijke te beginnen krijgen ouder succes ervaringen en gaandeweg meer vertrouwen in elkaars bereidheid om elkaar tegemoet te komen en uit de patstellingen te komen. Ouders brengen om de beurt een blokkade in. De ouder wordt gevraagd wat hun wensen tot verandering zijn. Daarna

wordt gevraagd welke oplossingen dit kunnen bewerkstelligen. Vervolgens kiezen ouders samen voor een realistische oplossing waarmee het belang van het kind gediend is. De bemiddelaar zal in deze fase ouders (blijven) complimenteren en zo ook hoop en vertrouwen uitstralen. Ouders gaan oefenen met de oplossingen en dit wordt in het volgende gesprek geëvalueerd en eventueel bijgesteld. De bemiddelaar geeft ouders concrete opdrachten mee zoals het creëren van een overlegmoment, of het soepel laten verlopen van een overdracht van het kind, waarbij met de door ouders gekozen oplossingen geoefend kan worden.

Afronding

Gedurende het traject Ouderschap Na Scheiding wordt er na het vinden van oplossingen en het maken van afspraken toegewerkt naar een afronding. In de afrondende fase richt de bemiddelaar van Ouderschap Na Scheiding zich op het evalueren van het toepassen van de gemaakte afspraken over overleg, zorg en omgang. Ouders maken in deze eindfase een zogenaamd plan bij terugval. Hierin staan afspraken die helpen voorkomen dat ouders opnieuw in een strijd raken en de communicatie langdurig verslechterd. Aan ouders wordt uitgelegd dat het normaal is dat er soms sprake is van een meningsverschil, irritatie of miscommunicatie. Een voorbeeld van een afspraak is: "Als één van ons beide telefoongesprek afbreekt omdat hij of zij vindt dat het de verkeerde kant opgaat neemt hij/zij binnen een dag contact op om opnieuw in gesprek te gaan."

Het traject Ouderschap Na Scheiding wordt afgerond met een eindverslag. Deze schrijft de bemiddelaar van Ouderschap Na Scheiding en bespreekt deze met de ouders die eventueel het verslag kunnen aanvullen met een eigen mening of visie. Het verslag wordt naar de Rechtbank of een andere verwijzer gestuurd. In het verslag staat eventueel een advies voor vervolg- of aanvullende hulp.

Er vindt een afrondend gesprek plaats. Indien er een gesprek heeft plaats gevonden met de kinderen worden kinderen uitgenodigd bij dit laatste gesprek zodat ouders de kinderen kunnen informeren over hun gemaakte afspraken.

Aanvullende modules

Het is voor ouders en kinderen mogelijk om ter aanvulling van Ouderschap Na Scheiding aanvullende hulpverleningsmodules te ontvangen. Dit betreffen de modules Begeleide omgang en de module Kindercoaching (KIES)

Begeleide omgang

Als een van de ouders de kinderen lange tijd niet heeft gezien en de verzorgende ouder bezwaren heeft ten aanzien van onbegeleide omgang kan de omgang opgestart worden in het omgangscentrum onder begeleiding van pedagogisch medewerkers. Het doel hierbij is contactherstel tussen ouder en kind en het toe werken naar zelfstandige omgang. De begeleide omgangsmomenten vinden maximaal 10 keer plaats. Voor de start van begeleide omgang vinden er individuele gesprekken met ouders plaats en minimaal één gezamenlijk gesprek. Soms zijn er meer gesprekken nodig om tot voldoende wederzijds vertrouwen te komen tussen ouders om de omgang te starten.

De niet-verzorgende ouder komt naar het centrum voor een voorgesprek van een kwartier wat gericht is op de pedagogische vaardigheden en verwachtingen van de ouder, en hoe deze er voor kan zorgen dat het voor het kind een prettige ervaring wordt. Dan brengt de verzorgende ouder het kind naar het centrum. De pedagogisch medewerker haalt het kind op en brengt het naar de andere ouder toe. Na een uur brengt de medewerker het kind weer terug naar de verzorgende ouder die het centrum met het kind verlaat. Er volgt nog een nagesprek met de niet-verzorgende ouder over hoe de omgang is verlopen en of er aandachtspunten zijn. Na een paar dagen wordt de verzorgende ouder gebeld om globaal te vertellen hoe de omgang ging, en om te horen hoe het met het kind gaat. Ook tijdens dit gesprek kunnen pedagogische adviezen worden gegeven. In het parallel lopende Ouderschap Na Scheiding -traject komen ouders tot overleg en maken ouders afspraken hoe toe te werken naar zelfstandige omgang.

Kindercoaching (KIES)

Als kinderen belast zijn met de strijd tussen ouders of moeite hebben met de scheiding van hun ouders en de veranderingen die dit heeft meegebracht kunnen zij deelnemen aan een KIES-traject.

Samen met maximaal zeven andere kinderen delen zij ervaringen rondom de scheiding en kunnen zo beter begrijpen wat er is gebeurd, en wat zij zelf willen en nodig hebben.

Ook is het mogelijk dat de kinderen individueel gecoacht worden als zij zodanig betrokken zijn geweest in de strijd dat zij moeite hebben met het hernieuwde contact met de niet-verzorgende ouder. Deze helpt het kind voor zichzelf op te kunnen komen en te kunnen begrijpen en verwerken wat er (is) gebeurd tussen het kind en de ouders.

2.4 Ontwikkelgeschiedenis

Betrokkenheid doelgroep

Er zijn in de periode van 2009 tot nu elk jaar interviews gehouden met ouders die drie of meer gesprekken hebben gevoerd. Centraal in deze interviews stond wat ouders van de aanpak hebben gevonden en wat ze eventueel anders hadden gewild.

Daarbij was de vraag in hoeverre de gemaakte afspraken over communicatie, zorg en omgang werden gehandhaafd. Naar aanleiding van deze follow-up-interviews zijn er verschillende aanpassingen in de methodiek doorgevoerd zoals het invoeren van de individuele startgesprekken, het eigenverhaal-gesprek. Er zijn onderzoeken uitgevoerd onder de kinderen van de ouders die een traject Ouderschap Na Scheiding hebben gevolgd over of en op welke wijze zij betrokken willen worden bij de bemiddeling van hun ouders.

Aan het einde van elk traject vullen ouders een exit-formulier in waarop ze aangeven wat hun ervaring is met het traject Ouderschap Na Scheiding. Er zijn open vragen over mogelijke verbeterpunten.

Ten tijde van 2015 loopt er een onderzoek naar de effecten van Ouderschap Na Scheiding.

2.5 Vergelijkbare interventies

3. Onderbouwing

3.1 Oorzaken

Conflicten en negatieve communicatie

De interventie is ontwikkeld voor ouders en kinderen waarbij er sprake van een vechtscheiding. Van een vechtscheiding wordt gesproken als de scheiding dermate conflictueus verloopt waarbij de ouder het belang van hun kinderen uit het oog verliest (de Kinderombudsman, 2014). De doelgroep wordt gekenmerkt door veel strijd tussen ouders over zakelijke aangelegenheden, hun relatie, maar ook over de kinderen. Naast dat kinderen belast worden met de strijd en heftige emoties die daarmee gepaard gaan is er onenigheid over de omgang.

Echtscheidingen die gepaard gaan met open en chronisch ouderlijk conflict zijn het meest nadelig voor kinderen (Cottyn 2008). De negatieve effecten voor echtscheiding blijken vaak tot ver in de volwassenheid door te duren (Spruijt e.a. 2005). De belangrijkste risicofactoren voor ernstige problemen van scheidingskinderen, zoals schoolproblemen, agressie, angst en depressie, zijn hevige en langdurige conflicten tussen ouders. Hoe groter het conflict tussen de ouders, hoe problematischer het is voor het kind (Spruijt, 2007, Groenhuijsen 2009). Daarbij kunnen belangrijke derden, zoals stiefouders en grootouders, de strijd mede in stand houden door dat ze openlijk partij kiezen in bijzijn van de kinderen, die zich hierdoor niet vrij voelen om te spreken over de afwezige ouder en het contact met de afwezige ouder wordt belast door negatieve uitingen.

Gebrek aan kennis over gevolgen vechtscheiding

Gebrek aan kennis bij ouders over wat de gevolgen van een vechtscheiding zijn voor kinderen, en wat zij nodig hebben van hun ouders na scheiding, vormt daarbij eveneens een risico factor.

Bij scheiding- en huwelijksconflicten is er vaak sprake van minder aandacht voor de opvoeding en de ouder-kind relatie komt onder druk te staan (Spruijt, 2008). Als ouders het niet eens kunnen worden over de zorg- en omgangsregeling legt dat grote druk op de kinderen. Het belang van het kind kan uit het oog verloren zijn en kinderen worden vaak niet bij het vormgeven van de afspraken over zorg en omgang betrokken.

Overige factoren met negatieve invloed

Andere factoren die van invloed zijn op problemen rondom scheiden zijn de vele veranderingen voor, tijdens en na een scheiding, zoals verhuizen, veranderingen van school, financiële achteruitgang (Spruijt en Kormos, 2010).

Samenwerking

Een goede samenwerking tussen ouders kan als beschermende factor beschouwd worden. Door samen te werken als ouder, duidelijke afspraken te maken over omgang, alimentatie en andere zaken zorgen ouders voor meer rust en voorspelbaarheid voor de kinderen (Spruijt en Kormos, 2010).

Overige beschermende factoren

Andere beschermende factoren zijn; een goed functioneren van de verzorgende ouder, een goede band met de uitwonende ouder (die al is opgebouwd voor de scheiding), en steun van de omgeving en toegang tot hulp (Spruijt en Kormos, 2010).

3.2 Aan te pakken factoren

Ouderschap Na Scheiding richt zich op de vermindering van de conflicten zodanig dat de kinderen onbelast en regelmatig contacten kunnen hebben met beide ouders.

De beïnvloedbare risicofactoren waar Ouderschap Na Scheiding zich op zijn:

. Conflicten tussen ouders wat zich uit in negatieve communicatie.

Subdoel: Ouders kunnen met elkaar overleggen vanuit hun rol als ouders (en niet als ex-partner)

Subdoel: Ouders praten in aanwezigheid van de kinderen op een rustige manier met elkaar

. Gebrekkige of afwezigheid van samenwerking tussen ouders.

Subdoel: Ouders maken afspraken over zorg en omgang met het belang van het kind centraal gesteld

. Gebrek aan kennis van ouders over de gevolgen en risico's voor kinderen van de strijd tussen ouders.

Subdoel: Ouders weten wat de gevolgen zijn van een vechtscheiding voor kinderen.

. Ouders hebben onvoldoende oog voor de belangen en wensen van het kind.

Subdoel: Ouders weten wat hun kind wenst en nodig heeft van hen als ouder na de scheiding.

Subdoel: Kinderen mogen contact hebben met beide ouders en mogen over beide ouders (positief) praten.

3.3 Verantwoording

Kinderen in scheidingsituaties hebben baat bij interventies die zich o.a. richten op het inperken van de conflicten tussen ouders en het bevorderen van een goede relatie tussen kinderen en beide ouders (Kelly & Emery, 2008; Carr, 2009). Het helpen van ouders om uit de conflictueuze situatie te komen, draagt bij aan de verbetering van de opvoeding die zij hun kinderen bieden (Dreman, 2008).

In de afgelopen jaren wordt het meer vanuit de maatschappij gestimuleerd scheidingsconflicten op te lossen door mediation en minder middels inzet van advocaten (de zogenaamde twee-advocatenprocedure). Voordelen van scheidingsbemiddeling zijn bijvoorbeeld dat er sprake is van directe communicatie (Hoefnagels, 2007, Mac Gillavry, 2002), het dejuridiseren bevordert (Mac Gillavry, 2002) en het beter is voor kinderen (Hoefnagels, 2007). Een nadeel van scheidingsbemiddeling dat wordt genoemd door Mac Gillavry (2002) is dat ouders zich kwetsbaar op moeten stellen en dat in geval van mislukking dit moeilijk is terug te draaien.

Chin-A-Fat (2004) concludeert in haar uitvoerige studie over de meerwaarde van scheidingsbemiddeling in Nederland en in een aantal andere landen, dat bemiddeling succesvol is. Ouders blijken tevreden over de procedure terwijl de resultaten van bemiddeling ook duurzaam zijn.

In navolging van Kelly (2006) wordt het bij Ouderschap Na Scheiding van belang geacht om ouders te:

- . helpen om inzicht te krijgen in hun conflicten en te doen beseffen hoe destructief die zijn voor hun kinderen;
- . helpen hun relatie na de scheiding te plannen (hoeveel en welk contact willen zij houden);
- . laten bepalen hoe en waarover zij zullen communiceren na de scheiding;
- . leren hoe zij na de scheiding zo effectief mogelijk als ouders kunnen samenwerken.

Ouderschap Na Scheiding kent een gestructureerde opbouw, waarbij ook middels intervisie, casuïstiekbespreking steeds ook gekeken wordt of er gewerkt wordt zoals de methodiek beschrijft. Volgens van Yperen, van der Steege, Addink en Boendemaker (2010), draagt dit bij aan het resultaat van de geboden hulp.

Het belang van het verminderen van conflicten en verbeteren van communicatie en samenwerking

Conflictmodel

Binnen Ouderschap Na Scheiding wordt uitgegaan van een conflictmodel. Scheidende mensen voelen zich vaak door elkaar miskend, misbruikt, vals beschuldigd, in hun zelfbeeld, eigenwaarde aangetast en opzettelijk beschadigd. Dit zijn stuk voor stuk negatieve factoren die de kans op harmonie als wijze van benaderen door de bemiddelaar onmogelijk maken. De bemiddelaar gaat daarom uit van een conflictmodel in plaats van een harmoniemodel. Scheidende mensen hebben eerder de behoefte aan dat de bemiddelaar de kloof groter maakt dan relativerend verkleint. Hoe duidelijker tegenstellingen zichtbaar worden, hoe gefundeerder partijen tot blijvende overeenkomsten kunnen komen (Mac Gillavry, 2002). Middels de eigenverhaal-gesprekken in de startfase wordt zichtbaar waar pijnpunten, frustraties van ouders liggen. Daarna worden blokkades in kaart gebracht. Zo worden (soms tegenstelde) verwachtingen van beide ouders zichtbaar. Een volgende stap is het dichterbij elkaar komen, sluiten van compromissen om zo tot oplossingen te komen.

Motiverende gespreksvoering

Miller (1983) beschouwt motivatie als een staat van gereedheid voor verandering. De ouders bij Ouderschap Na Scheiding zijn aan het begin van het traject vaak beperkt gemotiveerd. Ook is het vaak zo dat één van de ouders wel gemotiveerd is maar de andere ouder niet of nauwelijks. Uit onderzoek, vooral in verslavingszorg blijkt dat motiverende gespreksvoering effectief is, maar ook voor andere problemen zijn er aanwijzingen dat motiverende gespreksvoering effectief is (Bartelink, 2010).

Motiverende gespreksvoering is een cliëntgerichte, maar directieve methode en is gebaseerd op de volgende principes (Miller en Roolnick 2002): empathie uitdrukken, ontwikkelen van discrepantie, vermijden van discussie, omgaan met weerstand en self-efficacy ondersteunen. Een empathische houding lijkt ertoe te leiden dat cliënten zich meer betrokken voelen bij hun behandeling, vaker afspraken nakomen en hun gedrag ook meer veranderen (Bartelink, 2010). De technieken die worden toegepast zijn reflectief te luisteren, het omgaan met weerstand en het uitlokken van verandertaal.

Hendriks (2012) wijst op de noodzaak van de ontvlechting van de partner- en de ouderrol. Het is belangrijk dat ouders

gezamenlijk gedragen boodschappen aan de kinderen kunnen geven.

Oplossingsgerichte aanpak

Binnen Ouderschap Na Scheiding ligt niet de focus op het vinden van oorzaken van de problemen, maar op het analyseren en benutten van de situaties die al (enigszins) goed gaan. Bij de oplossingsgerichte benadering staat de perceptie van ouders en het kind centraal en niet van de bemiddelaar. De bemiddelaar vertrouwt erop dat ouders zelf kunnen beslissen wat wel en niet goed voor henzelf en hun kind is en daarbij zelf de oplossingen in huis hebben (Bakker & Bannink, 2009; Cauffman, 2007). De bemiddelaar gaat uit van een ouderlijk besef van verantwoordelijk zijn bij ouders, hoezeer hun gedrag dat ook weerspreekt (Pas, 1999).

De bemiddelaar geeft ouders positieve feedback en laat ouders inzien wanneer er weer een stap is gezet. Hiervoor is het belangrijk dat complimenteren als werktuig wordt gebruikt. In de fase waar ouders blokkades vaststellen worden ouders uitgenodigd en gestimuleerd om zelf tot oplossingen te komen. De bemiddelaar staat achter de cliënt en neemt een not-knowing houding aan zodat de gekozen oplossingen niet zijn aangedragen maar door ouders zelf bedacht en gekozen zijn.

Systeemgerichte aanpak

Scheiding heeft gevolgen voor de relaties tussen gezinsleden. Met een oplossings- en gezinsgerichte aanpak kunnen verstoorde relaties doorbroken worden met de mogelijkheid voor ouders om hun vaardigheden te vergroten om als samenwerkende co-ouders hun rol als opvoeder te hervatten (Ramisch, McVicker & Sahin, 2009).

Ouderschap Na Scheiding kent een systeemgerichte aanpak. De scheiding kan gezien worden als een moeizame verandering van getrouwd zijn naar getrouwd zijn geweest. De systemen veranderen met daarbij de grenzen, rollen en posities. Ook de normen en waarden worden gebaseerd op een totaal andere relatie dan de voorafgaande. Geen relatie meer willen, of de ander niet (meer) willen zien is ook een vorm van relatie. Dit sluit aan bij het uitgangspunt dat ouders altijd ouders blijven hun kind. Hun rol en daarmee positie verandert daarmee. Binnen Ouderschap Na Scheiding worden ouders geholpen met het veranderen van rol als ex-partner naar de rol van ouder. Daarnaast worden ouders en hun kinderen geholpen een nieuw evenwicht te vinden, nieuwe grenzen te trekken en wordt geholpen nieuwe subsystemen te formeren (Mac Gillavry 2002).

Mediation

Mediationstechnieken spelen een grote rol in het oplossen van problemen en het bereiken van gemeenschappelijk geaccepteerde oplossingen (Lebow & Newcomb Rekart, 2006). Chin-A -Fat (2004) definieert mediation als: "de interventie van een neutrale derde partij die optredend op het verzoek van partijen zelf of op verwijzing door ene rechter, hen behulpzaam is bij het afbakenen van het conflict, bij het vaststellen van hun behoefte en wensen van partijen en het bereiken van acceptabele oplossing van hun conflict".

Bij aanvang van Ouderschap Na Scheiding verkeren ouders in de oorlogsfase zoals de escalatieladder van Glasl laat zien (Glasl, 2013). Het is van groot belang dat de bemiddelaar geen onderdeel van de strijd wordt en de focus op het belang van het kind houdt of brengt. Het is echter niet altijd mogelijk neutraal te blijven volgens Mac Gillavry (2002), want er zou dan sprake zijn van gevoelloosheid. Het is dan ook beter te spreken van meerzijdige partijdigheid. De bemiddelaar heeft de taak om de gelijkwaardigheid tussen de partijen te bewaken en zijn eigen gevoelens doorlopend moet analyseren op herkomst en op vooroordelen. In de ondersteuning aan de bemiddelaars is dit steeds een terugkerend aandachtspunt. Net als bij mediation kenmerkt Ouderschap Na Scheiding zich door vertrouwelijkheid, vrijwilligheid en eigen inzet van partijen (Ban, 2008). Technieken zoals die ook door Mac Gillavry (2002) gebruikt worden zijn, dejuridiseren, positief en negatief spuien en het benoemen opheffen van emotionele blokkades.

De volgende subdoelen zijn geformuleerd om conflicten te verminderen en de communicatie en de samenwerking te bevorderen:

- . Ouders kunnen met elkaar overleggen vanuit hun rol als ouders (en niet als ex-partner).
- . Ouders praten in aanwezigheid van de kinderen op een rustige manier met elkaar.
- . Ouders maken afspraken over zorg en omgang met het belang van het kind centraal gesteld.

Het belang van het vergroten van de kennis en inzichten van ouders ten aanzien van de effecten van de scheiding.

Psycho-educatie speelt een belangrijke rol in de behandeling van gezinnen die in echtscheidingssituaties verkeren waarin in hoge mate sprake is van conflicten (Lebow & Newcomb Rekart, 2006). Het draagt bij aan het begrijpen van de processen die de scheiding met zich meebrengt, o.a. ter voorkoming van escalaties. Daarnaast kan door middel van psycho-educatie de aandacht gevestigd worden op datgene wat in het belang van het kind is (Lebow & Newcomb Rekart, 2006).

Het subdoel dat gericht is op het vergroten van kennis en inzichten is:

- . Ouders weten wat de gevolgen van een vechtscheiding zijn voor kinderen.

Het belang van voldoende oog voor de belangen en wensen van het kind

Chin-A-Fat (2004) geeft aan dat bij de echtscheiding betrokken minderjarige kinderen de gelegenheid moeten krijgen actief betrokken te worden bij de bemiddeling indien ze hier prijs op stellen. Er zijn verschillende ontwikkelingen waaruit de conclusie kan worden getrokken dat kinderen een steeds grotere rol vervullen in het bemiddelingsproces. Zo mag op grond van internationale en nationale wetgeving worden aangenomen dat kinderen het recht hebben om bij de scheidingsprocedure betrokken te worden (Chin-A-Fat, 2004). Tevens krijgt het horen van kinderen meerde aandacht door de uitkomsten van experimenten scheidings- en omgangsbemiddeling (Chin-A-Fat & Steketee, 2001). Hieruit blijkt dat een groot aantal kinderen hun mening had willen geven over regelingen welke hen betroffen.

De subdoelen die gericht zijn op het zicht hebben voor de belangen en wensen van de kinderen zijn:

- . Ouders weten wat hun kind wenst en nodig heeft van hen als ouders na de scheiding
- . Kinderen mogen contact hebben met beide ouders en mogen over beide ouders (positief) praten

3.4 Werkzame elementen

Algemeen werkzame factoren:

- . Er wordt gewerkt met een gestructureerde methodiek die richting en overzicht biedt voor zowel ouders als bemiddelaar.
- . Aansluiten bij motivatie van de cliënt (van Yperen, van der Steege, Addink, Boendemaker, 2010)

Specifiek werkzame factoren:

- . Oplossingsgericht werken;
- . Motiverende gespreksvoering;
- . Scheidingseducatie;
- . Systeemgerichte aanpak;
- . Psycho-educatie;
- . Mediationstechnieken;
- . Het betrekken van kinderen

4. Uitvoering

4.1 Materialen

Voor de werving zijn de volgende materialen: Flyers, posters, website. Zie voor meer informatie [www. elker.nl](http://www.elker.nl)

Bij de uitvoering wordt gebruik gemaakt van:

- Aanmeldformulier
- Methodiekboek Ouderschap Na Scheiding
- Gespreksafspraken op placemat en poster
- Verwerkingskromme op placemat en poster (Kübler-Ross, 2014)
- Escalatieladder (Glasl, 2013) op placemat en poster
- Flap-over papier en standaard
- Schaakklok/kookwekker
- Thuiswerk opdrachtenblad
- Tekenmateriaal bij kind-gesprekken
- Video apparatuur en afspeelapparaat
- Werkboek voor ouders (in voorbereiding)
- Exit-vragenlijst

4.2 Type organisatie

Organisaties voor jeugdhulp.

4.3 Opleidingen en competenties

HBO-SPH, MW, pedagogiek of psychologie met een post-HBO opleiding zoals Intensieve Orthopedagogische gezinsbehandeling, familiemediation en/of systeemtherapie. Daarnaast hebben de uitvoerders de vierdaagse training 'Ouderschap Na Scheiding' gevolgd. (Deze is bij Stichting Kwaliteitsregister Jeugd (SKJ) geregistreerd en heeft 9 punten toegekend gekregen.)

De uitvoerders zijn getraind in oplossingsgerichte en motiverende gespreksvoering en kunnen gebruik maken van mediation technieken. Zij hebben kennis van ouderlijke scheiding en de gevolgen daarvan voor ouders en kinderen.

4.4 Kwaliteitsbewaking

Met intervisie en praktijkbegeleiding wordt de kwaliteit van de uitvoering bewaakt. Tevens is er een gedragswetenschapper betrokken zodra er zorgen zijn om ouders of kind, of zodra er ingewikkelde vraagstukken zijn die extra aandacht vragen of om een aanpassing van de uitvoering van de methodiek. Omdat ook een aantal medewerkers bij andere organisaties werken zijn opgeleid wordt een jaarlijks terugkomdag georganiseerd om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen ten aanzien van de methodiek. Ook zal daar aandacht zijn voor het oefenen van technieken.

Tevens wordt binnen Elker middels Harmonisatie Kwaliteitsbeoordeling in de Zorgsector (HKZ) de kwaliteit bewaakt.

4.5 Randvoorwaarden

Het is van belang dat er een wachtkamer is met een receptioniste die ouders ontvangt en oog heeft voor wat er gebeurt. Er zijn ruimtes nodig met een ronde tafel en stoelen, en een alarmbel met alarmprotocol.

4.6 Implementatie

De uitvoering van Ouderschap Na Scheiding vraagt specifieke kennis en vaardigheden van jeugdhulpverleners. Er wordt van uit gegaan dat de hulpverleners een HBO+ opleiding hebben.

Er is een door SKJ erkende training die medewerkers gedurende 8 dagdelen volgen. De training bestaat uit het uitleggen van de werkwijze, theoretische uitgangspunten en het oefenen van vaardigheden. Tevens is er een training voor het inwerken van (een) praktijkbegeleider(s) die een belangrijke rol speelt in het begeleiden van de bemiddelaars en het beklijven van vaardigheden en de methodiek.'

Na implementatie zullen vaardigheden en kennis gedurende een jaar op verschillende momenten moeten worden onderhouden middels intervisie, praktijkbegeleiding en studieochtenden.

Belangrijk bij de implementatie is dat er een team beschikbaar is, bestaande uit lijn (unithoofd) en staf (gedragswetenschapper, praktijkbegeleider) dat gezamenlijk overstijgende zaken bespreekt en taken uitvoert. Het gaat dan om taken zoals afstemmen met externe partijen, Rechtbank, Raad van de Kinderbescherming, Gemeente en advocaten.

Ook na implementatie vraagt dit aandacht, om steeds met externe partijen af te stemmen , inhoudelijk maar ook over routes (afstemmen wie wat doet).

4.7 Kosten

Opleiding Ouderschap Na Scheiding, **Dagen, Uren**

Trainingsdagen in groepsverband, maximaal 12 deelnemers: **4, 32**

Literatuur studie deelnemers: **10**

Vorbereidingstijd trainingsdagen 2 uur per dag: **8**

Totale inzet Training Ouderschap Na Scheiding: **50**

Personele inzet per traject Ouderschap Na Scheiding, uren

Ouderschap Na Scheiding bemiddelingsgesprekken 10x 1,5 uur: **15**

Intervisietijd per traject: **0,5**

Rapportage/registratie: **7,5**

Telefoongesprekken met ketenpartners: **1**

Praktijkbegeleiding: **2**

Ondersteuning gedragswetenschapper: **1**

Planner die wachtlijst beheert en zaken verdeelt: **0,2**

Manager: **0,1**

Inplannen eerste 3 gesprekken door planner: **1**

Totale personele inzet per traject: **28,3**

Materiele kosten

Kosten ruimte bemiddelingsgesprekken: afhankelijk situatie zorgaanbieder

Inrichting /faciliteiten bemiddelingsgesprekken per kamer

stoelen, tafel, schaakklok, alarmsysteem, flapover: afhankelijk situatie zorgaanbieder.

6. Onderzoek naar effectiviteit

7. Overige informatie

7.1 Ontwikkeld door

Elker jeugd- en opvoedhulp

Haydnlaan 6

9722CH Groningen

Telefoon: 050-5239500

Email: info@elker.nl

7.2 Websites

www.elker.nl

8. Aangehaalde literatuur

- Amato, P.R. (2006). Children and divorce: What we know and what we need to know. Paper presented at the International Conference on Children and Divorce, 24-27 July 2006, University of East Anglia, Norwich, UK.
- Atema, I.M. (2013). Ouderschap Na Scheiding. Een onderzoek naar de tevredenheid van ouders over het traject Ouderschap Na Scheiding met als doel een advies aan de organisatie over hoe de resultaten van het onderzoek kunnen worden gebruikt voor het aanscherpen en aanpassen van de methodiek. Groningen: Hanzehogeschool. Afstudeeropdracht.
- Bakker, L. (2008). Kinderen weer kind laten zijn. Een onderzoek naar optimalisering van de implementatie van de module 'Begeleiding in de omgangsregeling' binnen de jeugdzorg. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Masterthesis.
- Bakker, J.M. & Bannink, F.P. (2008). Oplossingsgerichte therapie in de psychiatrische praktijk. Tijdschrift voor Psychiatrie, 50, 55-59.
- Ban, W.G. van de (2008). Mediation & mediationvaardigheden. Oplossingsgericht werken bij conflicten met burgers en bedrijven. Den Haag: VNG.
- Bartelink, C. (2010). Motiverende gespreksvoering. Utrecht: NJI.
- Carr, A. (2009). What works with children, adolescents, and adults? A review of research on the effectiveness of psychotherapy. East Sussex/New York: Routledge.
- Cauffman, L. (2007). Oplossingsgericht management en coaching. Amsterdam: Boom.
- CBS (2012): Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur. Geraadpleegd op 19 maart 2012 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=60ned&LA=nl>
- Chin-A-Fat, B.E.S. (2004). Scheiden: (ter)echter zonder rechter? Een onderzoek naar de meerwaarde van scheidingsbemiddeling. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam. Den Haag: SDU.
- Chin-A-Fat, B.E.S & Steketee, M. (2001) Bemiddeling in uitvoering. Evaluatie experimenten scheidings- en omgangsbemiddeling. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Cottyn, L. (2008). Machteloosheid bij conflictueus ouderschap na scheiding. Paper gepresenteerd op de NVRG 25-jarig jubileum conferentie, Interactie-Academie, Antwerpen, 18 september 2008.
- Delfos, M.F. (2014). Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar. Amsterdam: SWP.
- Dreman, S. (2008). The influence of divorce on children. Journal of Divorce & Remarriage, 32 (3-4), 41-71.
- Dykstra, P.A. (2000). Diversiteit in gezinsvormen en levenskansen van kinderen op langere termijn. Bevolking en Gezin, 29(2), 109-140.
- Gardner, R.A. (2002). Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-Custody Disputes? The American Journal of Family Therapy, 30, 93-115.
- Glasl, F. (2013). Help ! Conflicten. Heb ik een conflict of heeft het conflict met mij? Zeist: Christoffor
- Graaf de, P.M. & Fokkema, T. (2007). Contacts between divorced and non-divorced parents and their adult children in the Netherlands; An investment perspective. European Sociological Review, 23, 263-277.
- Groenhuijsen, L. (2009). Vechtscheiding. Tijdschrift Kindermishandeling, 2(3), 20-23.
- Hendriks, J.A.M. (2012). Passende contactregelingen? Maatwerk! Tijdschrift relatierecht en praktijk, 6, 255-258.
- Hidding, J. (2012). Ouderschap Na Scheiding. Ontwikkelingsonderzoek naar de interventie Ouderschap Na Scheiding. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Masterthesis.
- Hidding, J. , Haar, A, van der, & Mellema, D. (2015). Methodiekhandleiding Ouderschap Na Scheiding.
- Hoefnagels, G. P. (2007). Handboek scheidingsbemiddeling: een methode van recht en psychologie. Deventer: Kluwer.
- Internationaal verdrag inzake de rechten van het kind (1989). Artikel 9, lid 3.
- Kalverboer, M. & Zijlstra E. (2006). Het belang van het kind in het Nederlandse recht. Voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief. Amsterdam: SWP.

- Kinderombudsman, de (2014). Vechtende ouders, het kind in de knel. Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen.
- Kelly, J.B. (2006). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46, 53-52.
- Kelly, J.B., & Emery, R.E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience. *Family Relations*, 52 (4), 352-362.
- Kortenschijl, B. (2014). Tevredenheidsonderzoek Ouderschap na Scheiding. Onderzoek naar de tevredenheid van ouders die in 2013 Ouderschap na Scheiding hebben afgesloten; Hanzehogeschool Groningen. Stageopdracht.
- Kubler-Ross, E. & Kessler, D. (2014). Over rouw. De zin van de vijf stadia van rouwverwerking. Ambo Anthos.
- Lebow, J., Newcomb Rekart, K. (2006). Integrative family therapy for high-conflict divorce with disputes over child custody and visitation. *Family Process*, 46, 79-91.
- Leon, K. (2003). Risk and Protective Factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research. *Family Relations*, 52 (3), 258-270.
- Lewis, T.F. & Osborn, C.J. (2004). Solution-focused counseling and motivational interviewing: a consideration of confluence. *Journal of Counseling and Development*, 82, 38 - 48.
- Mac Gillavry, D.H.D. (2002). Scheidingsbemiddeling. Over techniek, strategie en attitude. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Matijssen, J. (2010). Advies aan Elker. Een onderzoek naar specifieke hulpmethoden voor scheidingskinderen. Leeuwarden: NHL Hogeschool. Afstudeeropdracht.
- Miller, W.R. (1983). Motivational interviewing with problem drinkers. *Behavioral Psychotherapy*, 11, 147-172.
- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2002). Motivational interviewing: preparing people to change. New York/London: The Guilford Press.
- Oosterhuis, M. (2012). Onderzoek: Ouderschap Na Scheiding. Minor Specifieke opvoedingssituaties. HBO afstudeerproject.
- Pas, A. (1994). 'Hierarchie' en 'besef van verantwoordelijk-zijn'; een verslag van een theoretische zoektocht naar het wezen van ouderschap. In Pas van der (red.). Ouderbegeleiding tussen ergernis en bekommernis, artikelen-recensies-lezingen 198-1998 (pp 41-65). Houten; Bohn Stafleu van Loghum.
- Prein, H. (2010). Mediation in praktijk. Beroepsvaardigheden en interventietechnieken. Amsterdam- Boom.
- Programmaministerie voor Jeugd en Gezin (2009). Uit elkaar ..En de kinderen dan? Brochure. www.rijksoverheid.nl
- Quick, E. K., & Gizzo, D. P. (2007). The "doing what works" group: A quantitative and qualitative analysis of solutionfocused group therapy. *Journal of Family Psychotherapy*, 18(3), 65-84.
- Ramisch, J., McVicker, M., Sahin, Z.S. (2009). Helping Low-Conflict Divorced Parents Establish Appropriate Boundaries Using a Variation of the Miracle Question: An Integration of Solution-Focused Therapy and Structural Family Therapy. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50, 481-495.
- Rand, D.C. (1997). The spectrum of parental alienation syndrome (part I). *American Journal of Forensic Psychology*, 15, 23-51.
- Smeding, P. (2013). Effecten van het spui gesprek bij Ouderschap Na Scheiding. Zaltbommel: Schouten en Nelissen. Masterthesis t.b.v. de Master Conflictmanagement.
- Spruijt, E., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Stokkers, R. & Kormos, H. (2005). Parental Alienation Syndrome (PAS) in the Netherlands. *American journal of family therapy*, 33, 303-318.
- Spruijt, E. (2007). Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spruijt, E. (2008). Kinderen en echtscheiding, state-of-the-art studie December 2008. Den Haag: NWO.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Te Biesebeek, I., Hoof, J.L., & Van Wel, K. (2013). Ouderschap Na Scheiding. Literatuuronderzoek naar meetinstrumenten met betrekking tot effectiviteitsmeting van Ouderschap Na Scheiding. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Bachelorthesis.
- Yperen, T.A. van, & Veerman, J.W. (2008). Zicht op Effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek. Delft: Eburon.
- Vogel, M. & Wiggerink, J. (2014). Signs of Safety. Reader basistraining Signs of Safety Elker. Trainingsbureau de Zwaluw. Veilig Opgroeien Consultancy.
- Yperen, T. van, Steege, M., van der, Addink, A., & Boendermaker, L. (2010). Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg: stand van de discussie. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

